

lógusok feminin áldozati és maskulin abúzeri szerepei azonban minden további nélkül felcserélhetőek. Az is az olvasó saját lelkiismeretére, pszicho-szociális beállítódásaira van bízva, felismeri-e, hogy a gyermek is áldozata a szülők közötti szócsatának, vagy hogy az anyja is becsmérelheti, ütlegelheti szavakkal a gyereket.

Feministának vallom magam, kelet-európai feministának, aki tudja, hogy nem könnyű a családon belüli erőszakról, a nők társadalmi helyzetéről moralizálás nélkül írni. A bántalmazókkal szembeni felháborodás és az áldozattal való együttérzés olyan magától értetődő, hogy személyes, tudományos, klinikai

vagy empirikus ismereteinkkel mit sem törődve könnyen kísértésbe esünk és elfogadjuk a felkínált, „bejáratott” magyarázatot. Az emocionális érvelés ugyanakkor életveszélyes (különösen a feminizmus számára öngyilkosság az egydimenziós világkép felfestése, amiben a nő csak áldozat lehet és mindig a férfi az elkövető). Őszintén remélem, hogy a „Tűz-hely” sorozatot gondozó feministák nem hiszik el, amit Patricia Evans a verbális abúzusról könyve utolsó oldalán ír: *„Amikor felnőtt párkapcsolatról van szó, nem rajtunk múlik, hogy férfi-nő témát csinálunk-e a szóbeli bántalmazásból, mivel már eleve az.”*

Gyurkó Szilvia

Programozott gyerekek

■ GONDOLATOK CHARLOTTE KERNER BLUEPRINT – A MÁSOLAT CÍMŰ KÖNYVE KAPCSÁN

A harmincegy éves, rendkívül tehetséges és felkapott zeneszerző-zongoraművész nő szklerózis multiplexben megbetegszik, ám úgy dönt, ő fog győzedelmeskedni génjei felett. Klónoztatja magát, hogy továbbélését biztosítsa, és tehetségét átörökítse. Nem hazardírozik a hagyományos gyermekvállalással, nem bízta magát az öröklés relettjére, biztosra megy. Önmagát akarja újra, a már jól ismert tehetséget, és azt is pontosan tudja, mivel lehet rá hatni, mire van szüksége, hogyan befolyásolható. Önmagát akarja, a sikeres, tehetséges, kreatív, körülrajongott művészt. De hogy mit kezd önmagával, az öntörvényű, makacs, megszállott, legyőzhetetlen megismételhetetlennel? Örömet és büszkeséget nyújt-e a huszoneves, virágzó hasonmás látványa az ötvenéves, szklerózis multiplex által meggyötört nőnek is? Ezeket a kérdéseket veti fel Charlotte Kerner könyve, az emberklónozás több társadalmi-lélektani dilemmája mellett.

A szerző saját utószava szerint, ami a kilencvenes évek elején pusztán fikciónak, gondolatkísérletnek tűnt, az a huszonegyedik századra sürgetően végiggondolandó problémák sorává változott. Az asszisztált reprodukciós technikák (meddőség gyógyítását célzó orvosi tevékenységek) fejlődése, terjedése, valamint a klón-kísérletek egyre közelebb hoznak bizonyos dilemmákat.

Ausztráliában egy tizenhat hónapos kislány köszönheti újszülött ikertestvérét, aki egy lefagyasztott embrió két évvel későbbi beültetésének eredménye. Amerikában egy elvált pár a lefagyasztott embriók felügyeleti jogáért küzd a bíróságon; egy dél-afrikai nagymama gyermeket hord ki lánya számára, Kaliforniában egy leszbikus nő folytat „apasági” pert volt partnere ellen, akin donor spermiumával ő maga végezte el a mesterséges megtermékenyítést.

Mindez nem hosszú évek rémtörténet-gyűjteménye, hiszen nap mint nap hasonló esetektől hangos a nemzetközi sajtó. Az orvostudomány rohamléptekkel halad, egy orvoscsoporthoz bonyolítani készül, hogy a férfiak is képesek gyermek kihordására, a jogalkotás és a szakmai-etikai állásfoglalások pedig jóval az orvosok felfedezései mögött kullognak. A klónozás lehetőségei

még messzebb visznek. Ezen terület szabályozása átgondolandó problémák végelethetetlen hosszú sorát veti fel, amelyek korántsem korlátozhatók a medicina és a jog hatókörébe. Egyik segítő szakma sem térhet ki néhány alapvető kérdés átgondolása elől.

Az asszisztált reprodukcióval kapcsolatos vélemények, állásfoglalások nagy része a jog nyelvén fogalmazódik meg. Az eljárás támogatói a családalapításhoz, vagy a „lehető legmagasabb fokú egészséghez” való jogot hangsúlyozzák. „A Magyar Köztársaság területén élőknek joguk van a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez. (Alkotmány 70.D.§. (1)). Amennyiben elfogadjuk, hogy az egészséges ember nemzőképes, továbbá hogy a nemzőképtelenség bizonyos esetekben kiküszöbölhető, tehát gyógyítható, úgy nyilvánvalónak tűnik, hogy ez a szakasz alanyi jogot biztosít az ilyen irányú gyógyító tevékenység igénybevitelére.” (Arnold, 1995). Ugyanakkor egyértelmű, hogy ez a probléma csak jogi szempontból is jóval összetettebb ennél.

Senki előtt nem lehet kétséges, hogy a gyermektelenséget képtelenség a jog eszközeivel gyógyítani. Rendkívül sokatmondó azonban a szemlélet, amit ez az érv takar. Nemrég, a családon belüli erőszak és a gyermekbántalmazás kutatása során – immáron dokumentáltan – derült fény arra, hogy hány szülő képzeli úgy, hogy azt csinálja a gyerekeivel, amit akar. Nagyon erős az áthallás az érvek között: a szülőknek joguk van ahhoz, hogy gyerekeik legyenek, akik saját tulajdonukat képezik.

A reprodukív technológiákkal foglalkozó irodalom nagy része foglalkozik a nők illetve párok jogaival: jog a családalapításhoz, jog a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez – ide értve a gyerekszülés képességét is, jog a magánélethez. Ugyanakkor a szakirodalom csaknem teljesen figyelmen kívül hagyja ezen újítások hatását a gyerekekre nézve, legyen szó a beavatkozások eredményeként születő gyerekekről, vagy a gyermek mint olyan társadalmi megítéléséről. „Ma a beavatkozási lehetőségek szélesedő skálájával sokak számára nem elfogadható a nem tökéletes gyerek, az átlagos már szinte senkinek nem

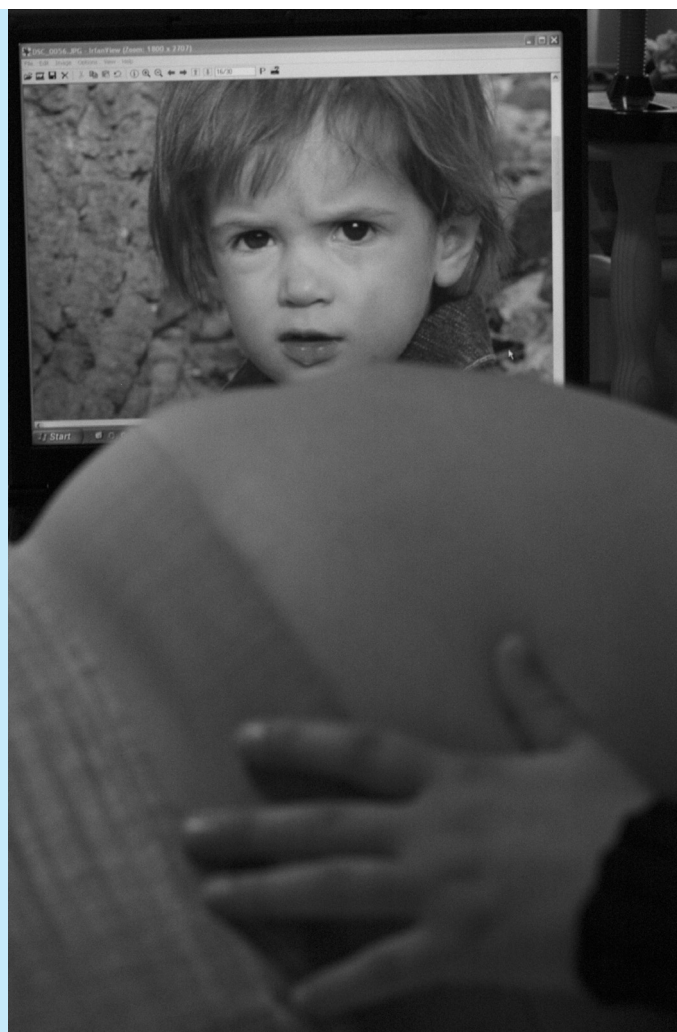
elég. Klassz szerint a tökéletes gyermek keresése a terhesség egyre korábbi szakaszaira nyomja rá bélyegét, ahogy a korai prenatális diagnosztika azt lehetővé teszi” (Blank, 89. old.).

Az, hogy a minél tökéletesebb gyerek „előállításának” lehetősége hosszú távon meghatározó lesz a gyerekről alkotott társadalmi képre is, a nyugati társadalomkutatók által már bizonyított tendencia. Bishop és Waldholz 1986-os kutatása szerint a fiatal párok nagy része meglehetősen messzire elmenne annak érdekében, hogy olyan gyerekük szülessen, amelyet elképzelnek maguknak, ide értve a gyerek nemének előzetes meghatározását is. Véleményük szerint, ahogy egyre hatékonyabb genetikai technológia teszi lehetővé a minél korábbi beavatkozást, úgy nő az ezen eljárásokhoz való hozzáférés igénye is (idézi Blank, 89. old.). Ezt látszik alátámasztani Keeton és Baskin kutatása is, amely szerint – a probléma súlyosságától függően – a megkérdezett párok 56-76 százaléka döntene az abortusz mellett, ha születendő gyerekük nagy valószínűséggel valamiféle betegséggel, fogyatékkal rendelkezne, és 86 százalékuk venné számításba terhesség alatti genetikai változtatásokat egészségügyi okokból, ha módjuk nyílna rá. Továbbá 11 százalékuk használná ezt a gyerek intelligenciájának növelésére, 9 százalékuk pedig bizonyos személyiségjegyek biztosítására (ld. Keeton-Baskin, 287. old.). Ezek a majd húsz évvel ezelőtti arányok a lehetőségek bővülésével azóta feltehetően csak nőttek (ezt igazolja egy három évvel későbbi, szintén amerikai vizsgálat is, amely szerint sokan igényelnék a gyerek testmagasságát növelni képes hormonterápiát).

Éppen a napokban kerül a brit törvényhozók elé az arra vonatkozó javaslat, hogy a szülők mesterséges megtermékenyítés esetén megválasszák születendő gyerekük nemét. A hírt közlő magyar internetes oldal szavazásra bocsátotta a kérdést olvasói körében: Ön szerint megválaszthatják-e a szülők gyermekük nemét? A több száz válaszadó csupán 24%-a válaszolt egyértelmű nemmel, 18% tartotta minden körülmények közt megengedhetőnek, 43% csak genetikai hiba kiküszöbölése esetén, 10%-ukat pedig úgy tűnik, meggyőzte Czeizel Endre két évvel ezelőtt bedobott érvelése, amely szerint a magyar szülők szívesen vállalnának több gyereket, ha lehetőségük nyílna utódaik nemének megválasztására, így a sokadik gyerek esetén már meg kellene engedni a nem megválasztását.

A tudósok a 21. század elejére fejlesztették ki a terápiás célú klónozást, amelynek célja a betegségek gyógyítása vagy enyhítése. A kutatók reményei szerint a jövőben teljes szerveket lesznek képesek előállítani, így az a személy, aki klónoztatná magát, önmaga testi szervdonorjává válhatna. Az Európai Unió alapjogi kartájának emberi méltósággal foglalkozó cikkelye leszögezi, hogy az orvostudomány és a biológia keretében különös tekintettel kell lenni a reprodukív célú emberi klónozás tilalmára. Mivel a tilalom nem vonatkozik a terápiás célú klónozásra, a kísérletek bizonyos körben folytatódnak. Nem nehéz előre látni, hogy néhány év múlva az lesz a kérdés: miért nem használható reprodukív célra az az eljárás, ami a gyógyászatban már mindennapos rutin?

Bár egyelőre a klónozás, a nem megválasztása, illetve a magzat beültetését megelőző genetikai módosítások tiltottak, már ezen eljárások pusztá léte, elvi lehetősége is befolyásolja a gyerekről alkotott képet: tervezhető, megvehető, igény szerint formálható.

rekekről alkotott képet: tervezhető, megvehető, igény szerint formálható.

Charlotte Kerner könyve a klónozott gyerek, a „másolat” szemszögéből mutatja be, milyen érzés rádöbbedni, hogy valaki céllal született, előre meghatározott programnak kell megfelelnie, és szó sincs arról, hogy önmagáért akarták volna. Fontos, hogy végre egy könyv a mesterségesen „előállított” gyerek érzeit helyezze a középpontba, és legalább elkezdje feszegetni, hogyan érinti őket speciális helyzetük. Ugyanakkor megdöbbentő, és nagyon elgondolkodtató, mennyire kevés helyzet-specifikus problémát rendel a szerző a klón/iker-gyerek állapothoz. Ebben a könyvben nem az utópikus vonás nyit rémisztő távlatokat, hanem éppen az, hogy milyen közel van mindez a „normálshoz”, mennyire írhatta volna mindezt bármelyik gyerek, akitől szülei elvárják, milyen legyen. Mennyivel nagyobb az önálló életre, saját személyiség kibontakoztatására való esélye annak a gyereknek, akinek egyszer majd át kell vennie a családi vállalkozást, abba a jó hírű gimnáziumba kell járnia, ahová családja férfitagjai már generációk óta járnak, akinek szülei összeomlanának attól, ha a gyerek nem ragaszkodna a család vallási szokásaihoz? De sajnos ez az egész még sokkal korábban kezdődik: problémánk azon, hogy az újszülött nem akar magától négy óránként enni és a fennmaradó időben békésen nézelődni, külön szobában egyedül végigaludni az éjszakát egy általunk meghatározott

időtartamban. Nem kizárólag odaadó rajongással veszi körül kistestvérét, ellenvéleménye van, kifejezi negatív érzéseit, nem örül annak, hogy közösségbe mehet, hat évesen nem hajlandó ötször negyvenöt percet passzívan üldögelni – és vég nélkül folytathatnánk tovább.

Pedig ezek a gyerekek még „csak” saját vér szerinti gyerekeink, fogantatásuk előtt nem adhattuk le a rendelést, hogy magas, vékony, göndör hajú lány legyen, kivételes intelligenciával, különleges zenei érzéssel és kiemelkedő tenisz-tehetséggel. Mégis elvárjuk, hogy másolatok legyenek, ha nem is saját magunk, de elképzeléseink, ideáljaink másolatai. A lap, amelyben ez az írás megjelenik, több cikkében is a testi fenytéssel foglalkozik. Végre beszélni lehet erről ma Magyarországon. Ma Magyarországon még mindig ott tartunk, hogy a gyerekek testi fenytéséről, illetve annak lehetséges alternatíváiról beszélünk. A kérdés még mindig az, hogyan érzük el, hogy gyerekeink megfeleljenek elvárásainknak. A modern fejlődéslelektan és pedagógia a nevelést mint olyat múlt időbe teszi (ld. pl. Alice Miller és Vekerdy Tamás könyveit), és a gyermek biztonságának garantálásáról, saját személyiségének kibontakoztatásáról, fejlődésének követéséről beszél.

Természetesen nem arról van szó, hogy gyermekeink születésüktől fogva tökéletesen „önműködő”, érett személyiségek, és lehetetlen károsításuk nélkül bármit is elérni náluk. De az, hogy mit tartunk célnak, és mit kerülendőnek, hol van az elfogadhatatlan határa, nagyban függ saját gyerekkorunktól, neveltetésüinktől. Egyáltalán, mi van a fejünkben, amikor gyereket vállalunk? Nagyban széles a határ az akár klónozási igényekig eljutó határozott elképzelések és a gyerek saját személyiségének való teljes önálvetés két szélsősége között. Biztosan nem létezik mindenki számára egységes, adott ideális pont ezen a hosszú skálán. Viszont gyermekvállalásról, gyereknevelésről, testi fenytésről vagy fegyelmezésről lehetetlen érdemben gondolkodnunk anélkül, hogy tisztáznánk azt az alapvető kérdést, mi az, amit (el)várunk gyermekeinktől? A *Blueprint* című könyv bemutat egyfajta választ arra, hogyan reagál egy gyerek a vele szemben megfogalmazott igencsak határozott elvárásokra. Mind gyermekvédelmi szakemberként, mind szülőként jobban járunk, ha igyekszünk ezeket azelőtt átgondolni, hogy a gyerekektől kapnánk meg a választ...

Neményi Eszter

A hivatkozott irodalom a szerkesztőségben elérhető.
Charlotte Kerner: *Blueprint – a másolat*, Pont kiadó, 2004.

„Elalvás előtt még egyszer megfürdeni a hullámverés jó fényében”

„– Már nem te vagy a legjobb barátom.

Sarkon fordult és kézen fogta Petert. Csatlakoztam kettejükhez. Barbara nyelvesen szólalt meg:

– Egyedül megyünk haza.

Elképedve álltam meg és vártam egy darabig, míg a két Denevér tovaröppent. Egy vállrándítással sétáltam el a Vorbeckweg felé. Minden próbálkozás, hogy a Denevérek viselkedését megjósoljuk, éppolyan értelmetlen, mint az a próbálkozás, hogy krumplics után kutassunk.”

„Fogalmakat, amelyeket nem értettem, a magam módján magyaráztam magamnak: ami egyformán cseng, annak egyforma értelme van. A sok félreértés ellenére, amit megéltem, nem ébredt bennem kétely e módszer hasznavehetőségét illetően. Megkövülten hagytam, hogy a szegényes felszín hasson rám. Évek óta meg voltam győződve róla, hogy a ZOB-ban állatok vannak.”

„A Cifraárnyaknál jó ideje okosnak számítottam, amin csodálkoztam ugyan, de amit időközben megtanultam értékelni. Mivel e jó hírnevemet nem kívántam csorbítani, nem faggatóztam túl gyakran érthetetlen kifejezések felől. Ez, mint kitaláltam ostobácska benyomást tenne.”

E mondatokat egy különös könyvből, egy másik világban élő ember gondolataiból idéztem, amely bepillantást enged az autisták világmegismerő, világértelmező folyamataiba. Feltárul előttünk egy rendkívül színes, izgalmas világ, amelyben a mi ér-

tékeink, gondolataink, érzelmeink csupa talányt jelentenek, megfejtésre váró rejtvényfeladványok. Valószínű, hogy autista gyermekek és felnőttek többsége számára a mi világunk által produkált rejtvények megfejthetetlenek, s ezért saját világuk biztonságos zugaiba húzódnak vissza, és soha nem engednek bepillantást „kettős-jó sötétségükbe”. Mert mit is kezdhethnénk mi azal a vággyal a mi világunkban, amit az alábbi részlet mutat be:

„Berobogtam a konyhába. Csak ne vesztegessük az időt. Felteptem az evőeszközös fiókot, a kanalakat belapátoltam a rozsdamentes mosogatóba, és mohón felkavartam a kanál tészát. Csodálatos! Gyúrtam és dagasztottam a kanálmasszát, míg az dübörgött és zengett. Nem tudtam abbahagyni. Keverni és lapátolni, keverni és lapátolni. A kanalak doboltak az acélon. Egy hétnyi eső és nap, talpalás és mártás feledésbe merült. Csak csirimp-csörömp-bing-bong-baiiiiig számított ebben a legbelül értékes pillanatban. A Borz fogta meg a vállam. Keverés és lapátolás rabságában voltam, nem tudtam abbahagyni. A Borz elhúzott a mosogatótól. Egy utolsó csörr-baiiiiigot suttogott oda nekem a kanál. Azután meghallottam a Borz felháborodott hangját.

– Ha elment az eszed, legjobb, ha kirakod magadra a táblát.

Most a Haha bukkant fel a konyhában.

– Micsoda pokoli láрма van itt?

– Cseteténknél kiégett egy biztosíték.

A Borz szabadon engedett. Az alkalom kedvező volt, a kanálgö-